

In de ruimtelijke planning lijkt het begrip ‘schoonheid’ min of meer taboe te zijn geworden. Er zijn holle woorden als ‘belevingswaarde’ en ‘ruimtelijke kwaliteit’ voor in de plaats gekomen. Kunnen we het niet beter hebben over ‘betekenisvolle schoonheid’?

SYLVIE VAN DAMME | ELKE MATTHYSSEN | PIETER FORÉ [ONDERZOEKSEENHEID LANDSCHAPSARCHITECTUUR, HOGENT – SCHOOL OF ARTS]

Ongrijpbaar schoon?

Het lijkt erop dat de aandacht voor schoonheid binnen de ruimtelijke planning tussen de plooiën van de tijd is verstoofd. De wet over de organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw van 1962 had nochtans de bedoeling om ‘de ordening te ontwerpen zowel uit economisch, sociaal en esthetisch oogpunt als met het doel ‘s lands natuurschoon te bewaren’. Uit de toelichting bij het Koninklijk Besluit blijkt ook dat de wetgever met het gewestplan niet alleen maar zonering op het oog had: men wilde aanzetten geven voor kwaliteitsstudies per gebied en mogelijkheden voorzien voor landschapsontwikkeling en -opbouw, met aandacht voor de esthetische aspecten van nieuwe inplantingen of verbouwingen. Landschapsdifferentiatie moest de basis worden voor het formuleren van krachtlijnen per landschapstype, waarin telkens de specifieke ‘schoonheidswaarde’ per deelgebied bepaald kon worden. Landschapsplanning werd naar voren geschoven als een ‘proces waarbij gezocht wordt naar een optimalisering van uiterlijke verschijningsvormen uitgaande van landschappelijke potenties’¹. Naderhand beperkte de toepassing van de gewest- en andere bestemmingsplannen zich echter in het algemeen tot een overdruk ‘landschappelijk waardevol’ voor agrarische gebieden, bos- en natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde, parkgebieden en bufferzones. In de praktijk ging het om

rurale gebieden met een grote zichtwijdte of om gebieden die bij de opmaak van de gewestplannen nog vrij gaaf bewaard waren gebleven en nauwelijks verstoord waren door verstedelijking². Hier gelden bepaalde beperkingen om de schoonheidswaarde van het landschap niet in gevaar te brengen (artikel 15), maar het gevolg was vaak dat de overdruk vooral resulteerde in punctuele ingrepen – zoals het aanbrengen van schaamgroen – en dat van een gebiedsdekkende visie op beeldkwaliteit geen sprake is. Enig tegengewicht kwam er vanuit de landschapszorg, waar esthetische waarde een van de criteria is bij de bescherming van landschappen, stads- en dorpsgezichten en bij de aanduiding van ankerplaatsen. Momenteel worden binnen de aanduiding van erfgoedlandschappen door middel van ruimtelijke uitvoeringsplannen ook esthetische argumenten gebruikt. In werkelijkheid gaat het echter over een zeer beperkte oppervlakte in gebieden met een focus op het behoud van de bestaande landschappelijke identiteit. Daarnaast gaf de oorspronkelijke versie van de Landschapsatlas ook een eerste aanzet voor een inventarisatie van gezichten als een categorie van relicten. Ze werden evenwel niet in de digitale landschapsatlas van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen weerhouden en ook niet verder in het beleid geïmplementeerd.

In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en in het Groenboek Beleidsplan Vlaanderen wordt ruimtelijke kwaliteit specifiek als doelstelling vooropgesteld. In de voorbije jaren zijn er herhaaldelijk pogingen ondernomen om het containerbegrip ‘ruimtelijke kwaliteit’ beter te duiden. Vrijwel iedereen is het er intussen over eens dat ruimtelijke kwaliteit ook betrekking heeft op waardering van de ruimte. Beleving en aspecten als identiteit en beeldkwaliteit maken daar integraal deel van uit. In het Vlaamse Groenboek van het Beleidsplan Ruimte³ is belevingswaarde zelfs expliciet een van de vier aandachtspunten voor ruimtelijke kwaliteit. Er wordt benadrukt dat het hierbij niet alleen gaat over esthetische en betekenisaspecten, maar evenzeer over de zorg voor een gezonde leefomgeving, sociale verbondenheid en veiligheid, die leefomgevingen en landschappen voor de mens herkenbaar en leesbaar moet maken.

heid

moet betekenis krijgen

¹ Allaert, G. in Vereniging voor Groenvoorziening, 1975, Naar een groenstrategie voor Vlaanderen - Eerste Vlaams Wetenschappelijk Kongres over Groenvoorziening (27-28 september 1974), Gent, p. 530-533; Van De Walle, E., Vyncke, H. en Kuyken, E., 1974, De toeristisch-recreatieve infrastructuur van de Oostelijke Vlaamse Ardennen - Definitieve ontwerp- en ontwikkelingsvoorschriften i.s.m. de toeristisch-recreatieve zonering en equipering, Ministerie van Openbare Werken, Bestuur van de Stedenbouw en de Ruimtelijke Ordening, Brussel, p. 5, 8-9.

² Antrop, M. en Van Damme, S., 1995, Landschapszorg in Vlaanderen: onderzoek naar criteria en wenselijkheden voor een ruimtelijk beleid met betrekking tot cultuurhistorische en esthetische waarden van de landschappen in Vlaanderen, RUG en Brussel, AROHM, Monumenten en landschappen, Gent, p. 26

³ Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed, 2012, Groenboek Vlaanderen in 2050: mensenmaat in een metropool? - Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, RWO, Brussel, p. 25, 44.